

РЕГУЛЯТОРНІ РЕЖИМИ ЯК ЗАСОБИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Промислові підприємства є важливою складовою господарського комплексу країни. Одними із провідних, потужних промислових підприємств України, які забезпечують діяльність інших галузей промисловості, є машинобудівні. Трансформування української економіки у відкриту економічну систему істотно позначилося на умовах діяльності машинобудівних підприємств. У сформованих умовах, що характеризуються динамічністю, інтенсивними змінами на внутрішньому та зовнішньому ринках, загостренням конкурентної боротьби, оптимальним процесом, який спрямований на успіх і забезпечує виживання машинобудівних підприємств, є розвиток. Вплив на розвиток підприємства здійснюється на двох рівнях: держави (макрорівень) та підприємства (мікрорівень). На макрорівні засобами впливу на розвиток підприємства є регуляторні режими, впливати на дію яких підприємство не в змозі, але здатне їх враховувати у процесі функціонування та розвитку з метою використання сприятливих можливостей і запобігання негативного впливу. Отже, вивчення сутності й особливостей регуляторних режимів як засобів впливу на розвиток машинобудівних підприємств в умовах мінливості середі їх функціонування є актуальним науково-практичним завданням, яке потребує відповідного вирішення.

Вивченню певних проблем розвитку підприємства присвятили свої праці багато іноземних і вітчизняних дослідників, серед яких В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим [1], О. І. Пушкар [2], О. В. Раєвнева [3] та багато інших. Разом з тим багато теоретичних і науково-практичних питань управління розвитком підприємства залишаються недостатньо вивченими, про що свідчить відсутність завершеності концептуальних засад та методології управління розвитком підприємства.

Метою статті є дослідження регуляторних режимів як засобів впливу на розвиток машинобудівних підприємств, виділення їх особливостей та інструментів.

Для повного та детального дослідження регуляторних режимів як засобів впливу на розвиток підприємства необхідно уточнити сутність терміну «режим». У Великій Радянській енциклопедії наводиться таке визначення: режим (франц. *régime*, от лат. *regimen* — управління) — 1) державний лад; метод правління; 2) точно встановлений розпорядок життя, роботи, відпочинку, харчування, сну; 3) сукупність правил, заходів, норм для досягнення тієї чи іншої мети [4]. Аналогічні тлумачення приводяться у Словнику іншомовних слів [5], Енциклопедичному словнику [6]. У Тлумачному словнику російської мови під редакцією Д. Н. Ушакова наведено чотири варіанти визначення даного поняття. Режим визначається як: 1) державний лад, спосіб правління; 2) точно встановлений розпорядок життя де-небудь; 3) система правил, виконання яких необхідне для тієї чи іншої мети; 4) умови роботи, діяльності, існування чого-небудь [7].

Ознайомлення та узагальнення численних точок зору щодо регуляторних режимів держави як засобів впливу на розвиток підприємства [8; 9; 10] дозволяє виокремити наступні їх види: правовий, податковий, митний, інноваційний, інвестиційний, валютний, грошово-кредитний.

Правовий режим здійснює регулюючий вплив на діяльність підприємств та сприяє підтримці розвитку через регулювання ринкового середовища, створення сприятливих умов для функціонування та розвитку підприємств, правове регламентування конкретних видів діяльності, систему економічних, екологічних і соціальних державних стандартів і нормування, програм сприяння розвитку підприємств різних галузей.

В Україні основними нормативними актами, які сприяють розвитку машинобудівних підприємств, є: Закон України від 07.02.2002 р. № 3023-III «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу»; Постанова

Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. № 1174 «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки»; Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2004 р. № 833 «Про затвердження Державної програми розвитку компресорного та мембранного машинобудування на 2005–2014 роки»; Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 р. № 16 «Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006–2011 роки»; Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2007 р. № 1181 «Про затвердження Державної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007–2010 роки»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.07.2008 р. № 947-р «Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.06.2006 р. № 327-р «Деякі питання розвитку енергомашинобудівної галузі» [11].

Податковий режим є головним засобом як стимулювання розвитку, так і засобом фіскального обмеження розвитку підприємств. Ефективним засобом державного регулювання економікою в усіх розвинутих країнах є вирішення проблем зниження податкового тягара, виживання промислових підприємств у швидкозмінному навколишньому середовищі та збільшення їх кількості шляхом формування науково-обґрунтованих засад оподаткування. Здатність податкової системи ефективно виконувати свої функції безпосередньо залежить від її адекватності економічному середовищу, а також відповідності певним принципам і вимогам. Зокрема, податковий тягар повинен справедливо розподілятися між усіма економічними суб'єктами залежно від їх податкоспроможності [9, с. 464]. Формуючи податкову політику, держава шляхом збільшення або зменшення кількості податкових надходжень, зміни форми оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, територій, груп населення може сприяти зростанню чи спаду господарської активності, створенню необхідної кон'юнктури на ринку та умов для розвитку пріоритетних галузей економіки, формуванню збалансованої соціальної політики [8, с. 68]. На сьогодні податковий режим України знаходиться у стадії реформування.

Митний режим спрямований на встановлення умов перетинання митного кордону товарів та інших предметів з метою стимулювання і розвитку зовнішньої торгівлі підприємств, досягнення економічних інтересів держави й забезпечення економічної безпеки. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.1997 р. № 574 «Про затвердження Положення про вантажну митну декларацію» трактує митний ре-

жим як сукупність норм, установлених законами, що, залежно від заявленої мети переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, визначають порядок такого переміщення та обсяг митних процедур, які при цьому здійснюються [11].

Митний режим має забезпечувати належний рівень надходжень до держбюджету, захист національних виробників від іноземної конкуренції шляхом створення рівних умов для конкуренції національних й іноземних виробників, дотримання правил митного контролю і митного оформлення при переміщенні товарів й інших предметів через державний кордон України, дотримання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку через сукупність митно-тарифних і нетарифних інструментів. У відповідності до міжнародної практики рівень тарифного захисту може бути не більше ніж 10–15 %, а граничний рівень податкового ввізного митного збору не повинен перевищувати 30 % (в Україні прибуток від митного оподаткування зовнішньоекономічної діяльності складає близько 30 %) [9, с. 494].

Інвестиційний режим спрямований на регулювання інвестиційної діяльності, забезпечення інвестиціями пріоритетних галузей і програм, створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення національних та іноземних інвестицій з метою стимулювання розвитку підприємств. Важливою умовою формування сприятливого інвестиційного клімату є забезпечення стабільного для вітчизняних та іноземних інвесторів законодавства, яке гарантує захист інвесторів від інвестиційних ризиків.

В Україні інвестиційний режим регулює понад 100 законодавчих і нормативних актів. Основними з яких є: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ «Про інвестиційну діяльність», Закон України від 13.03.1992 р. № 2198-ХІІ «Про іноземні інвестиції»; Указ Президента України від 18.07.1996 р. № 576/96 «Про заходи щодо реформування інвестиційної політики», Указ Президента України від 22.02.2001 р. № 108/2001 «Про додаткові заходи щодо збільшення надходжень інвестицій в економіку України»; Декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 р. № 55–93 «Про режим іноземного інвестування» [11] та ін.

Інноваційний режим спрямований на формування активної науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств шляхом створення сприятливих умов, регулювання організації науково-інноваційної діяльності на підприємствах, фінансування наукових програм державою, розвиток регіональної інфраструктури інноваційної діяльності, реконструкцію й модернізацію підприємств, пільгове кредитування науково-інноваційних досліджень.

В Україні основними нормативними актами, які регулюють розвиток інноваційної активності про-

мислових підприємств, є: Закон України від 4.07.2002 р. № 40-IV «Про інноваційну діяльність»; Закон України від 16.01.2003 р. № 433-IV «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»; Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916-XIV «Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України»; Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2003 р. № 1839 «Про затвердження Порядку визначення на конкурсних засадах підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, інноваційне інвестування яких здійснюватиметься за рахунок частини коштів, отриманих від приватизації державного майна, розподілу і використання цих коштів» [11].

Державна підтримка дослідницько-конструкторських, технологічних і науково-дослідних робіт у вигляді стимулювання є необхідною. До її результатів слід віднести [8, с. 207]:

зміцнення зв'язків підприємства з науково-дослідними інститутами, дослідно-конструкторськими і проектними організаціями, у тому числі договірною формою, звільняючи за певних умов відповідні витрати від оподаткування у складі прибутку і зв'язків інтеграційного типу, заохочуючи формування фінансово-промислових груп за участю таких організацій; участь банківських структур у реструктуризації та відновленні промисловості шляхом видачі спеціальних «інноваційних кредитів» на пільгових для

підприємств умовах, але при суворому контролі за виконанням інноваційних планів.

Валютний режим здійснює регулюючий вплив на діяльність підприємств через сукупність заходів держави та центрального банку у сфері валютних відносин. Сутність валютного режиму визначається чинним законодавством і міжнародними правовими нормами. У законодавстві встановлені принципи здійснення валютних операцій, порядок володіння та використання надходжень в іноземній валюті юридичними особами, повноваження державних органів та їх функції у сфері валютного регулювання та валютного контролю, напрями валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства тощо.

Грошово-кредитний режим спрямований на підтримку розвитку підприємств через вплив на грошову позицію та надання кредитних ресурсів на сприятливих для підприємств умовах. Режим встановлює розмір облікової ставки та умови надання кредитів, регулює грошовий обіг, стримування інфляції та забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Високі відсоткові ставки на кредитні ресурси та нестабільність грошей стримують діяльність і розвиток підприємств.

На підставі проведеного дослідження можна узагальнити особливості регуляторних режимів як засобів впливу на розвиток машинобудівних підприємств (табл. 1).

Таблиця 1. Особливості регуляторних режимів як засобів впливу на розвиток машинобудівних підприємств

Вид регуляторного режиму	Характеристика режиму	Інструменти режиму
Правовий режим	Здійснює регулюючий вплив на умови діяльності та розвитку машинобудівного підприємства через систему державних норм і нормативів	Закони, нормативні акти, постанови, програми розвитку, укази, декрети, розпорядження
Податковий режим	Здійснює регулюючий вплив на діяльність і розвиток машинобудівних підприємств через податкове навантаження	Податкові ставки, податкові пільги, податки, податкові тарифи
Митний режим	Встановлює умови перетинання митного кордону товарів та інших предметів	Мито, митні збори, митний тариф, митні пільги, ставки митних платежів, квоти, ліцензії, ембарго
Інвестиційний режим	Регулює інвестиційну діяльність і створює сприятливе середовище для інвестицій	Вільні економічні зони, офшорні зони, пільги іноземним інвесторам, державні гарантії інвестицій
Інноваційний режим	Регулює умови та межі інноваційної діяльності машинобудівних підприємств	Патенти, ліцензії, технопарки, технополіси, науково-технічні програми, інноваційні проекти
Валютний режим	Здійснює регулюючий вплив на діяльність і розвиток машинобудівних підприємств через сукупність заходів держави та центрального банку у сфері валютних відносин	Девальвація і ревальвація валюти, валютна інтервенція, корекція дисконтних ставок національного банку, валютні обмеження, конвертування валют, режими валютних курсів, валютна позиція
Грошово-кредитний режим	Встановлює умови та розмір відсоткової ставки отримання кредитних ресурсів, спрямованих на підтримку і стимулювання розвитку машинобудівних підприємств	Облікова ставка, позики, кредити, пільгові кредити, мікрокредити, відсоткові ставки на кредитні ресурси, обсяг грошової маси, золотовалютні резерви, межа кредиту, резерви банків

Висновки. На основі теоретичних досліджень у роботі встановлено, що на макрорівні засобами впливу на розвиток підприємства виступають такі регуляторні режими, як правовий, податковий, митний, інноваційний, інвестиційний, валютний, грошово-кредитний. Виокремлено особливості регуляторних режимів і визначені їх інструменти, що сприяє покращенню якості управління підприємствами у процесі їх функціонування та розвитку.

Література

1. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : моногр. / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. — Харків : Видавничий дім «Інжек», 2003. — 328 с.
2. Пушкарь А. И. Модели управления развитием производственно-экономических систем : моногр. / А. И. Пушкарь. — Харьков : Изд-во ХГЭУ, 1997. — 268 с.
3. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізм, моделі : моногр. / О. В. Раєвнева. — Харків : Видавничий дім «Інжек», 2006. — 496 с.
4. Большая советская энциклопедия / [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.slovari.yandex.ru/search.xml>.
5. Словник іншомовних слів / за ред. акад. О. С. Мельничука. — К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. — 775 с.
6. Энциклопедический словарь. Т. 2. — М. : Сов. Энциклопедия, 1964. — 736 с.
7. Толковый словарь русского языка. В 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.slovari.yandex.ru/dict/ushakov>.
8. Проблеми державного регулювання економічного розвитку підприємств та організацій : наукове видання / за заг. ред. Ю. Б. Іванова. — Харків : Вид-во ХНЕУ, 2004. — 404 с.
9. Ляшенко В. И. Регулирование развития экономических систем: теория, режимы, институты : моногр. / В. И. Ляшенко. — Донецк : ДонНТУ, 2006. — 668 с.
10. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. — 324 с.
11. Електронний ресурс. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Подано до редакції 20.10.2010 р.